

Ustawa Rządowa (3 Maja 1791 r.)

W imię Boga w Trójcy Świętej jedyne. Stanisław August z bożej łaski i woli narodu król Polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernihowski, wraz z stanami skonfederowanymi w liczbie podwójnej naród polski reprezentującymi.

Uznając, iż los nas wszystkich od ugruntowania i wydoskonalenia konstytucji narodowej jedynie zawisł, długim doświadczeniem poznawszy zadawnione rządu naszego wady, a chcąc korzystać z pory, w jakiej się Europa znajduje i z tej dogorywającej chwili, która nas samym sobie wróciła, wolni od hańbiących obcej przemocy nakazów, ceniąc drożej nad życie, nad szczęśliwość osobistą egzystencję polityczną, niepodległość zewnętrzną i wolność wewnętrzną narodu, którego los w ręce nasze jest powierzony, chcąc oraz na błogosławieństwo, na wdzięczność współczesnych i przyszłych pokoleń zasłużyć, mimo przeszkód, które w nas namiętności sprawować mogą, dla dobra powszechnego, dla ugruntowania wolności, dla ocalenia Ojczyzny naszej i jej granic, z największą stałością ducha niniejszą konstytucję uchwalamy i tę całkowicie za świętą, za niewzruszoną deklarujemy, dopóki by naród w czasie prawem przepisany wyrażną wolą swoją nie uznał potrzeby odmienienia w niej jakiego artykułu.

Do której to konstytucji dalsze ustawy sejmu terażniejszego we wszystkim stosować się mają.

I. Religia panująca

Religią narodową panującą jest i będzie wiara święta rzymska katolicka ze wszystkimi jej prawami; przejście od wiary panującej jakiegokolwiek wyznania jest zabronione pod karami apostazji. Że zaś taż sama wiara święta przykazuje nam kochać bliźnich naszych, przeto wszystkim ludziom jakiegokolwiek bądź wyznania pokój w wierze i opiekę rządową winniśmy. I dlatego wszelkich obrządków i religii wolność w krajach polskich podług ustaw krajowych warujemy.

II. Szlachta, ziemianie

Szanując pamięć przodków naszych jako fundatorów rządu wolnego, stanowi szlacheckiemu wszystkie swobody, wolności, prerogatywy pierwszeństwa w życiu prywatnym i publicznym najuroczyściej zapewniamy, szczególnie zaś prawa, statuty i przywileje temu stanowi od Kazimierza Wielkiego, Ludwika Węgierskiego, Władysława Jagiełły i Witolda brata jego, wielkiego księcia litewskiego, nie mniej od Władysława i Kazimierza Jagiellończyków, od Jana Alberta, Aleksandra i Zygmunta Pierwszego braci, od Zygmunta Augusta, ostatniego z linii jagiellońskiej, sprawiedliwie i prawnie nadane, utwierdzamy, zapewniamy i za niewzruszone uznajemy. Godność stanu szlacheckiego w Polsce za równą wszelkim stopniom szlachectwa, gdziekolwiek używanym, przyznajemy. Wszystką szlachtę równymi być między sobą uznajemy, nie tylko co do starania się o urzędy i o sprawowanie posług Ojczyźnie, honor, sławę, pożytek przynoszących, ale oraz co do równego używania przywilejów i prerogatyw stanowi szlacheckiemu służących. Nade wszystko zaś prawa bezpieczeństwa osobistego, wolności osobistej i własności gruntowej i ruchomej, tak jak od wieków każdemu służyły, świętobliwie nienaruszenie zachowane mieć chcemy i zachowujemy; zaręczając najuroczyściej, iż przeciwko własności czyjejkolwiek żadnej odmiany lub ekscypcji¹ w prawie nie dopuścimy; owszem, najwyższa władza krajowa i rząd przez nią ustanowiony żadnych pretensji pod pretekstem iurium regalium² i jakimkolwiek innym pozorem do własności obywatelskich bądź w części, bądź w całości rościć sobie nie będzie. Dla czego bezpieczeństwo osobiste i wszelką własność komukolwiek z prawa przynależną jako prawdziwy społeczności węzeł, jako źrenicę wolności obywatelskiej

szanujemy, zabezpieczamy, utwierdzamy i aby na potomne czasy szanowane, ubezpieczone i nienaruszone zostawały, mieć chcemy.

Szlachtę za najpierwszych obrońców wolności i niniejszej konstytucji uznajemy. Każdego szlachcica cnotcie, obywatelstwu i honorowi jej świętość do szanowania, jej trwałość do strzeżenia poruczamy jako jedyną twierdzę Ojczyzny i swobód naszych.

III. Miasta i mieszczenie

Prawo na teraźniejszym sejmie zapadłe pod tytułem Miasta nasze królewskie wolne w państwach Rzeczypospolitej w zupełności utrzymane mieć chcemy i za część niniejszej konstytucji deklarujemy, jako prawo wolnej szlachcie polskiej dla bezpieczeństwa ich swobód i całości wspólnej Ojczyzny nową, prawdziwą i skuteczną dające siłę.

IV. Chłopi włościanie

Lud rolniczy, spod którego ręki płynie najobfitsze bogactw krajowych źródło, który najliczniejszą w narodzie stanowi ludność, a zatem najdzielniejszą kraju siłę, tak przez sprawiedliwość, ludzkość i obowiązki chrześcijańskie, jako i przez własny nasz interes dobrze zrozumiany, pod opiekę prawa i rządu krajowego przyjmujemy, stanowiąc: iż odtąd jakiebykolwiek swobody, nadania lub umowy dziedzice z włościanami dóbr swoich autentycznie ułożyli, czyli by te swobody, nadania i umowy były z gromadami, czyli też z każdym osobno wsi mieszkańcem zrobione, będą stanowić wspólny i wzajemny obowiązek podług rzetelnego znaczenia, warunków i opisu zawartego w takowych nadaniach i umowach pod opiekę rządu krajowego podający.

Układy takowe i wynikające z nich obowiązki przez jednego właściciela gruntu dobrowolnie przyjęte, nie tylko jego samego, ale i .następców jego lub prawa nabywców tak wiązać będą, że ich nigdy samowolnie odmieniać nie będą mocni. Nawzajem włościanie jakiegokolwiek bądź majątności od dobrowolnych umów, przyjętych nadań i z nimi złączonych powinności usuwać się inaczej nie będą mogli, tylko w takim sposobie i z takimi warunkami, jak w opisach tychże umów postanowione mieli, które czy na wieczność, czyli do czasu przyjęte, ściśle ich obowiązywać będą. Zawarowawszy tym sposobem dziedziców przy wszelkich pożytkach od włościan im należących, a chcąc jak najskuteczniej zachęcić pomnożenie ludności krajowej, ogłaszamy wolność zupełną dla wszystkich ludzi tak nowo przybywających, jak i tych którzy by pierwiej z kraju oddaliwszy się, teraz do Ojczyzny powrócić chcieli, tak dalece, iż każdy człowiek do państw Rzeczypospolitej nowo z którejkolwiek strony przybyły lub powracający, jak tylko stanie nogą na ziemi polskiej, wolnym jest zupełnie użyć przemysłu swego jak i gdzie chce, wolny jest czynić umowy na osiadłość, robociznę lub czynsze, jak i dopóki się umówi, wolny jest osiadać w mieście lub na wsiach, wolny jest mieszkać w Polsce lub do kraju, do którego zechce, powrócić, uczyniwszy zadosyć obowiązkom, które dobrowolnie na siebie przyjął.

V. Rząd, czyli oznaczenie władz publicznych

Wszelka władza społeczności ludzkiej początek swój bierze z woli narodu. Aby więc całość państw, wolność obywatelska i porządek społeczności w równej wadze na zawsze zostawały, trzy władze rząd narodu polskiego składać powinny i z woli prawa niniejszego na zawsze składać będą, to jest: władza prawodawcza w Stanach zgromadzonych, władza najwyższa wykonawcza w królu i Straży i władza sądownicza w jurysdykcjach na ten koniec ustanowionych lub ustanowić się mających.

VI. Sejm, czyli władza prawodawcza

Sejm czyli Stany zgromadzone na dwie izby dzielić się będą: na izbę poselską i na izbę senatorską pod prezydencją króla. Izba poselska jako wyobrażenie i skład wszechwładztwa

narodowego będzie świątynią prawodawstwa. Przeto w izbie poselskiej najpierwej decydowane będą wszystkie projekta. [król przestaje być odrębnym stanem sejmującym] 1-mo Co do praw ogólnych, to jest konstytucyjnych, cywilnych, kryminalnych i do ustanowienia wieczystych podatków, w których to materiałach propozycje od tronu województwom, ziemiom i powiatom do roztrząśnienia podane, a przez instrukcje do izby przychodzące, najpierwsze do decyzji wzięte być mają.

2-do Co do uchwał sejmowych, to jest poborów doczesnych, stopnia monety, zaciągania długu publicznego, nobilitacji i innych nagród przypadkowych, rozkładu wydatków publicznych ordynaryjnych i ekstraordynaryjnych³, wojny, pokoju, ostatecznej ratyfikacji traktatów związkowych i handlowych, wszelkich dyplomatycznych aktów i umów do prawa narodów ściągających się, kwitowanie magistratur wykonawczych⁴ i tym podobnych zdarzeń, głównym narodowym potrzebom odpowiadających, w których to materiałach propozycje od tronu prosto do izby poselskiej przychodzić mające, pierwszeństwo w prowadzeniu mieć będą.

Izby senatorskiej, złożonej z biskupów, wojewodów, kasztelanów i ministrów pod prezydencją króla, mającego prawo raz dać votum swoje, drugi raz paritatem⁵ rozwiązywać osobiście lub nadesłaniem zdania swojego do tejże izby, obowiązkiem jest: 1-mo Każde prawo, które po przejściu formalnym w izbie poselskiej do senatu natychmiast przesłane być powinno, przyjąć lub wstrzymać do dalszej narodu deliberacji⁶ opisaną w prawie większością głosów; przyjęcie moc i świętość prawa nadawać będzie; wstrzymanie zaś zawiesi tylko prawo do przyszłego ordynaryjnego sejm, na którym gdy powtórna nastąpi zgoda, prawo zawieszony od senatu przyjęty być musi. 2-do Każdą uchwałę sejmową w materiałach wyżej wyliczonych, którą izba poselska senatowi przesłać natychmiast powinna, wraz z tą izbą poselską większością głosów decydować, a złączona izb obydwóch większością według prawa opisana będzie wyrokiem i wolą Stanów.

Warujemy, iż senatorowie i ministrowie w obiektach sprawowania się z urzędowania swego bądź w Straży, bądź w komisji, votum decisivum⁷ w sejmie nie będą mieli i tylko zasiadać wtenczas w senacie mają dla dania eksplikacji⁸ na żądanie sejm.

Sejm zawsze gotowym będzie. Prawodawczy i ordynaryjny rozpoczynać się ma co dwa lata, trwać zaś będzie podług opisu prawa o sejmach. Gotowy, w potrzebach nagłych zwołany, stanowić ma o tej tylko materii, do której zwołany będzie lub o potrzebie po czasie zwołania przypadłej. Prawo żadne na tym ordynaryjnym sejmie, na którym ustanowione było, znoszonym być nie może. Komplet sejm składać się będzie z liczby osób niższym prawem opisanej, tak w izbie poselskiej, jako i w izbie senatorskiej.

Prawo o sejmikach, na teraźniejszym sejmie ustanowione, jako najistotniejszą zasadę wolności obywatelskiej uroczyście zabezpieczamy.

Jak zaś prawodawstwo sprawowane być nie może przez wszystkich i naród wyręcza się w tej mierze przez reprezentantów, czyli posłów swoich dobrowolnie wybranych, przeto stanowimy, iż posłowie na sejmikach obrani w prawodawstwie i ogólnych narodowych potrzebach podług niniejszej konstytucji uważani być mają jako reprezentanci całego narodu, będąc składem ufności powszechnej.

Wszystko i wszędzie większością głosów udecydowane być powinno. Przeto liberum veto, konfederacje wszelkiego gatunku i sejmy konfederackie jako duchowi niniejszej konstytucji przeciwne, rząd obalające, społeczność niszczące, na zawsze znosimy.

Zapobiegając z jednej strony gwałtownym i częstym odmianom konstytucji narodowej, z drugiej uznając potrzebę wydoskonalenia onej po doświadczeniu jej skutków co do pomyślności publicznej, porę i czas rewizji i poprawy konstytucji co lat dwadzieścia pięć naznaczamy, chcąc mieć takowy sejm konstytucyjny ekstraordynaryjny, podług osobnego owym prawa opisu.

VII. Król, władza wykonawcza

Żaden rząd najdoskonalszy bez dzielnej władzy wykonawczej stać nie może. Szczęśliwość narodów od praw sprawiedliwych, praw skutek od ich wykonania zależy. Doświadczenie nauczyło, że zaniedbanie tej części rządu nieszczęściami nappełniło Polskę. Zawarowawszy przeto wolnemu narodowi polskiemu władzę praw sobie stanowienia i moc baczności nad wszelką wykonawczą władzą oraz wybierania urzędników do magistratur, władzę najwyższego wykonywania praw królowi i radzie jego oddajemy, która to rada Strażą Praw zwać się będzie.

Władza wykonawcza do pilnowania praw i onych pełnienia ściśle jest obowiązana. Tam czynna z siebie będzie, gdzie prawa pozwalają, gdzie prawa potrzebują dozoru egzekucji, a nawet silnej pomocy. Posłuszeństwo należy się jej zawsze od wszystkich magistratur, moc przynaglenia nieposłuszne i zaniedbujące swe obowiązki magistratury w jej ręku zostawiamy. Władza wykonawcza nie będzie mogła praw stanowić ani tłumaczyć, podatków i poborów pod jakimkolwiek imieniem nakładać, długów publicznych zaciągać, rozkładu dochodów skarbowych przez sejm zrobionego odmieniać, wojny wydawać, pokoju ani traktatu i żadnego aktu dyplomatycznego definitive⁹ zawierać. Wolno jej tylko będzie tymczasowe z zagranicznymi prowadzić negocjacje oraz tymczasowe i potoczne dla bezpieczeństwa i spokojności kraju wynikające potrzeby załatwiać, o których najbliższemu zgromadzeniu sejmowemu donieść winna.

Tron polski elekcyjnym przez familie mieć na zawsze chcemy i stanowimy. Doznane klęski bezkrólewioń, periodycznie rząd wywracających, powinność ubezpieczenia losu każdego mieszkańca ziemi polskiej i zamknięcia na zawsze drogi wpływom mocarstw zagranicznych, pamięć świetności i szczęścia Ojczyzny naszej za czasów familii ciągle panujących, potrzeba odwrócenia od ambicji tronu i możliwych Polaków, zwrócenia do jednomyślnego wolności narodowej pielęgnowania wskazały roztropności naszej oddanie tronu polskiego prawem następstwa. Stanowimy przeto, iż po życiu, jakiego nam dobroć boska pozwoli, elektor dzisiejszy saski w Polsce królować będzie. Dynastia przyszłych królów polskich zacznie się na osobie Fryderyka Augusta, dzisiejszego elektora saskiego, którego sukcesorom de lumbis¹⁰ z płci męskiej tron polski przeznaczamy. Najstarszy syn króla panującego po ojcu na tron następować ma. Gdyby zaś dzisiejszy elektor saski nie miał potomstwa płci męskiej, tedy mąż przez elektora za zgodą Stanów zgromadzonych córce jego dobrany zaczynać ma linię następstwa płci męskiej do tronu polskiego. Dlaczego Marię Augustę Nepomucenę, córkę elektora, za infantkę polską deklarujemy, zachowując przy narodzie prawo, żadnej preskrypcji¹¹ w podpadać nie mogące, wybrania do tronu drugiego domu po wygaśnięciu pierwszego.

Każdy król, wstępując na tron, wykona przysięgę Bogu i narodowi na zachowanie konstytucji niniejszej, na pacta conventa, które ułożone będą z dzisiejszym elektorem saskim jako przeznaczonym do tronu i które tak jak dawne wiązać go będą.

Osoba króla jest święta i bezpieczna od wszystkiego; nic sam przez się nie czyniący, za nic w odpowiedzi narodowi być nie może; nie samowładcą, ale ojcem i głową narodu być powinien i tym go prawo i konstytucja niniejsza być uznaje i deklaruje. Dochody tak jak będą w paktach konwentach opisane i prerogatywy tronowi właściwe, niniejszą konstytucją dla przyszłego elekta zawarowane, tkniętymi być nie będą mogły.

Wszystkie akta publiczne, trybunały, sądy, magistratury, monety, stemple pod królewskim iść powinny imieniem. Król, któremu wszelka moc dobrze czynienia zostawiona być powinna, mieć będzie ius agratiandi¹² na śmierć wskazanych prócz in criminibus status¹³. Do króla rozrządzenie najwyższe siłami zbrojnymi krajowymi w czasie wojny i mianowanie komendantów wojska należeć będzie, z wolną atoli ich odmianą za wolą narodu. Patentować oficerów i mianować urzędnik podług prawa niniejszego opisu, nominować biskupów i

senatorów podług opisu tegoż prawa oraz ministrów jako urzędników pierwszych władzy wykonawczej jego będzie obowiązkiem.

Straż, czyli rada królewska, do dozoru całości i egzekucji praw królowi dodana, składać się będzie: 1-mo z prymasa jako głowy duchowieństwa polskiego i jako prezesa Komisji Edukacyjnej, mogącego być wyręczonym w Straży przez pierwszego ex ordine¹⁴ biskupa, którzy rezolucji podpisywać nie mogą; 2-do z pięciu ministrów, to jest ministra policji, ministra pieczęci, ministra belli¹⁵, ministra skarbu, ministra pieczęci do spraw zagranicznych; 3-tio z dwóch sekretarzy, z których jeden protokół Straży, drugi protokół spraw zagranicznych trzymać będą, obydwaj bez votum decydującego.

Następca tronu z małoletności wyszedłszy i przysięgę na konstytucję wykonawszy, na wszystkich Straży posiedzeniach, lecz bez głosu, przytomnym być może.

Marszałek sejmowy, jako na dwa lata wybrany, wchodzić będzie w liczbę zasiadających w Straży bez wdawania się w jej rezolucje, jedynie dla zwołania sejm gotowego w takim zdarzeniu: gdyby on uznał w przypadkach koniecznego zwołania sejm gotowego wymagających rzetelną potrzebę, a król go zwołać wzbraniał się; tedy tenże marszałek do posłów i senatorów wydać powinien listy okólne, zwołując onych na sejm gotowy i powody zwołania tego wyrażając. Przypadki zaś do koniecznego zwołania sejm są tylko następujące: 1-mo w gwałtownej potrzebie do prawa narodu ściągającej się, a szczególnie w przypadku wojny ościennej, 2-do w przypadku wewnętrznego zamieszania grożącego rewolucją kraju lub kolizją między magistraturami, 3-tio w widocznym powszechnym głodu niebezpieczeństwie, 4-to w osierociałym stanie Ojczyzny przez śmierć króla lub w niebezpiecznej jego chorobie. Wszystkie rezolucje w Straży roztrząsane będą przez skład wyżej wspomniany. Decyzja królewska po wysłuchanych wszystkich zdaniach przeważać powinna, aby jedna była w wykonaniu prawa wola. Przeto każda ze Straży rezolucja pod imieniem królewskim i z podpisem ręki jego wychodzić będzie. Powinna jednak być podpisana także przez jednego z ministrów zasiadających w Straży i tak podpisana do posłuszeństwa wiązać będzie, i dopełniona być ma przez komisje lub przez jakiegokolwiek magistratury wykonawcze, w tych jednak szczególnie materiach, które wyraźnie niniejszym prawem wyłączone nie są. W przypadku, gdyby żaden z ministrów zasiadających decyzji podpisać nie chciał, król odstąpi od tej decyzji, a gdyby przy niej upierał się, marszałek sejmowy w tym przypadku upraszać będzie o zwołanie sejm gotowego; i jeżeli król opóźniać będzie zwołanie, marszałek to wykonać powinien.

Jako nominowanie wszystkich ministrów, tak i wezwanie z nich jednego od każdego administracji wydziału do rady swojej, czyli Straży, króla jest prawem. Wezwanie to ministra do zasiadania w Straży na lat dwa będzie z wolnym onego nadal przez króla potwierdzeniem. Ministrowie do Straży wezwani w komisjach zasiadać nie mają.

W przypadku zaś, gdyby większość dwóch trzecich części wotów sekretnych obydwóch izb złączonych na sejmie ministra bądź w Straży, bądź w urzędzie odmiany żądała, król natychmiast na jego miejsce innego nominować powinien.

Chcąc, aby Straż Praw narodowych była do ścisłej odpowiedzi narodowi za wszelkie onych przestępstwa, stanowimy, iż gdy ministrowie będą oskarżeni, przez deputację do egzaminowania ich, czynności wyznaczoną, o przestępstwo prawa, odpowiadać mają z osób i majątków swoich. W wszelkich takowych oskarżeniach Stany zgromadzone prostą większością wotów izb złączonych odesłać obwinionych ministrów mają do sądów sejmowych po sprawiedliwe i wyrównające przestępstwu ich ukaranie, lub przy dowiedzionej niewinności od sprawy i kary uwolnienie.

Dla porządnego władzy wykonawczej dopełnienia ustanawiamy oddzielne komisje mające związek ze Strażą i obowiązane do posłuszeństwa tejże Straży. Komisarze do nich wybierani będą przez sejm dla sprawowania urzędów swoich w przeciągu czasu prawem opisanego.

Komisje te są: 1-mo Edukacji, 2-do Policji, 3-tio Wojska, 4-to Skarbu.

Komisje porządkowe wojewódzkie, na tym sejmie ustanowione, równie do dozoru Straży należące, odbierać będą rozkazy przez wyżej wspomniane pośrednicze komisje respective¹⁶ co do obiektów każdej z nich władzy i obowiązków.

VIII. Władza sądownicza

Władza sądownicza nie może być wykonywana ani przez władzę prawodawczą, ani przez króla, lecz przez magistratury na ten koniec ustanowione i wybierane. Powinna zaś być tak do miejsc przywiązana, żeby każdy człowiek bliską dla siebie znalazł sprawiedliwość, żeby przestępny widział wszędzie groźną nad sobą ręką krajowego rządu.

1-mo Ustanawiamy przeto sąd pierwszej instancji dla każdego województwa, ziemi i powiatu, do których sędziowie wybierani będą na sejmikach. Sądy pierwszej instancji będą zawsze gotowe i czuwające na oddanie sprawiedliwości tym, którzy jej potrzebują. Od tych sądów iść będzie apelacja na trybunały główne, dla każdej prowincji być mające, złożone równie z osób na sejmikach wybranych. I te sądy, tak pierwszej, jako i ostatniej instancji będą sądami ziemiańskimi dla szlachty i wszystkich właścicieli ziemskich z kimkolwiek in *causis iuris et facti*¹⁷.

2-do Jurysdykcje zaś sądowe wszystkim miastom, podług prawa sejmu terazniejszego o miastach wolnych królewskich, zabezpieczamy.

3-tio Sądy referendarskie, dla każdej prowincji osobne, mieć chcemy w sprawach włościan wolnych dawnymi prawami sądowi temu poddanych.

4-to Sądy zadworne asesorskie, relacyjne i kurlandzkie zachowujemy.

5-to Komisje wykonawcze będą miały sądy w sprawach do swej administracji należących.

6-to Oprócz sądów w sprawach cywilnych i kryminalnych dla wszystkich stanów będzie sąd najwyższy sejmowy zwany, do którego przy otwarciu każdego sejmu obrane będą osoby. Do tego sądu należeć będą występki przeciwko narodowi i królowi, czyli *crimina status*¹⁸.

Nowy kodeks praw cywilnych i kryminalnych przez wyznaczane przez sejm osoby spisać rozkazujemy.

IX. Regencja

Straż będzie oraz regencja, mając na czele królową albo w jej nieprzytomności prymasa. W tych trzech tylko przypadkach miejsce mieć może regencja: 1-mo w czasie małoletności króla, 2-do w czasie niemocy trwale pomieszanie zmysłów sprawującej, 3-tio w przypadku gdyby król był wzięty na wojnie. Małoletność trwać tylko będzie do lat 18 zupełnych; a niemoc względem trwałego pomieszania zmysłów deklarowana być nie może tylko przez sejm gotowy większością wotów trzech części przeciwko czwartej izb złączonych. W tych przeto trzech przypadkach prymas korony polskiej sejm natychmiast zwołać powinien, a gdyby prymas tę powinność zwłóczył, marszałek sejmowy listy okólne do posłów i senatorów wyda. Sejm gotowy urządzi kolej zasiadania ministrów w regencji i królową do zastąpienia króla w obowiązkach jego umocuje. A gdy król w pierwszym przypadku z małoletności wyjdzie, w drugim do zupełnego przyjdzie zdrowia, w trzecim z niewoli powróci, regencja rachunek z czynności swoich oddać mu powinna i odpowiadać narodowi za czas swego urzędowania, tak jak jest przepisano o Straży na każdym ordynaryjnym sejmie, z osób i majątków swoich.

X. Edukacja dzieci królewskich

Synowie królewscy, których do następstwa tronu konstytucja przeznacza, są pierwszymi dziećmi Ojczyzny, przeto bacność o dobre ich wychowania do narodu należy, bez uwłoczenia jednak prawom rodzicielskim. Za rządu królewskiego sam król z Strażą i wyznaczanym od Stanów dozorcą edukacji królewiców wychowaniem ich zatrudniać się będzie. Za rządu regencji taż z wspomnianym dozorcą edukację ich powierzoną mieć sobie

będzie. W obydwóch przypadkach dozorca od Stanów wyznaczony donosić winien na każdym ordynaryjnym sejmie o edukacji i postępku królewiców. Komisji zaś Edukacyjnej powinnością będzie podać układ instrukcji i edukacji synów królewskich do potwierdzenia sejmowi, a to, aby jednostajnie w wychowaniu ich prawidła wpajały ciągle i wcześniej w umysły przyszłych następców tronu religię, miłość cnoty, Ojczyzny, wolności i konstytucji krajowej.

XI. Siła zbrojna narodowa

Naród winien jest sobie samemu obronę od napaści i dla przestrzegania całości swojej. Wszyscy przeto obywatele są obrońcami całości i swobód narodowych. Wojsko nic innego nie jest tylko wyciągnięta siła obronna i porządna z ogólnej siły narodu. Naród winien wojsku swemu nadgrode i poważanie za to, iż się poświęca jedynie dla jego obrony. Wojsko winno narodowi strzeżenie granic i spokojności powszechniej, słowem winno być jego najsilniejszą tarczą. Aby przeznaczenia tego dopełniło nieomylnie, powinno zostawać ciągle pod posłuszeństwem władzy wykonawczej stosownie do opisów prawa, powinno wykonać przysięgę na wierność narodowi i królowi, i na obronę konstytucji narodowej. Użyte być więc wojsko narodowe może na ogólną kraju obronę, na strzeżenie fortec i granic, lub na pomoc prawu, gdyby kto egzekucji jego nie był posłusznym.

Stanisław Nałęcz Małachowski, referendarz wielki koronny, sejmowy i konfederacji prowincji koronnych marszałek.

Kazimierz książę Sapieha, generał artylerii litewskiej, marszałek konfederacji Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Józef Korwin Kossakowski, biskup inflancki i kurlandzki, następca koadiutor biskupstwa wileńskiego, jako deputowany.

Antoni książę Jabłonowski, kasztelan krakowski, deputat z Senatu z Małej Polski.

Symeon Kazimierz Szydłowski, kasztelan żarnowski, deputowany z Senatu prowincji małopolskiej.

Franciszek Antoni na Kwilczu Kwilecki, kasztelan kaliski, deputowany do konstytucji z Senatu z prowincji wielkopolskiej.

Kazimierz- Konstanty Plater, kasztelan generału trockiego, deputowany do konstytucji z Senatu Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Walerian Stroynowski, podkomorzy buski, poseł wołyński, z Małopolski deputat do konstytucji.

Stanisław Kostka Potocki, poseł lubuski, deputowany do konstytucji z prowincji małopolskiej.

Jan Nepomucen Zboiński, poseł ziemi dobrzyńskiej, deputowany do konstytucji.

Tomasz Nowowiejski, łowczy i poseł ziemi wyszogrodzkiej, deputowany do konstytucji.

Józef Radzicki, podkomorzy i poseł ziemi zakroczymskiej, deputowany do konstytucji z prowincji wielkopolskiej.

Józef Zabięło, poseł z Księstwa Żmudzkiego, deputowany do konstytucji.

Jacek Puttkamer, poseł województwa mińskiego, deputowany do konstytucji z prowincji Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Prawo o miastach z dnia 18 kwietnia 1791r.
MIASTA NASZE KRÓLEWSKIE WOLNE W PAŃSTWACH
RZECZYPOSPOLITEJ

Artykuł I.
O miastach

- 1-mo Miasta wszystkie królewskie w krajach Rzeczypospolitej za wolne uznajemy.
- 2-do Obywatelów takowych miast jako ludzi wolnych, ziemię w miastach przez nich osiadłą, ich domy, wsie i territoria, gdzie jakie do których miast prawnie teraz należą, własnością ich dziedziczną być przyznajemy, co nie ma przeszkadzać zaczętem a nie dokończonym sprawom.
- 3-tio Którym miastom przywileje lokacyjne zaginęły, za dowiedzeniem ich bytności, my król dyplomata renovationis¹ z nadaniem ziemi, jaką teraz niewątpliwie posiadają, wydamy.
- 4-to W których miastach królewskich sejmiki ziemskie są oznaczone, tym przywileje lokacyjne, jeżeliby ich jeszcze nie miały, my król wydamy.
- 5-to Gdyby dla szczęśliwego w którym miejscu położenia na gruntach królewskich osada ludzi wolnych dała siedlisku swemu przystojną postać miasta, w takowym zdarzeniu my król tej osadzie diploma erectionis² miasta nowego z nadaniem ziemi wydamy.
- 6-to Wolno też będzie dziedzicom na swoich gruntach miasta z ludzi wolnych zakładać, albo i rolników wolnością nadać, jako też miasta swe dziedziczne lokalnymi zrobić; takowe jednak osady nie będą mogły wchodzić w poczet miast wolnych, tylko gdy dziedzic instrumentem lokacyjnym³ nada im ziemię dziedziczną, a natenczas my król diploma confirmationis⁴ wydamy i instrument lokacyjny dziedzica wpisać w też diploma rozkażemy.
- 7-mo Jako dla wszystkich miast jedno jest prawo, tak mieszczanin któregokolwiek miasta równych przywilejów z prawa terażniejszego używać będzie.
- 8-vo Wszyscy obywatele miasta bądź szlacheckiego, bądź miejskiego, urodzenia ludzie, którzy chcą prowadzić handle, na funty, łokcie etc., mający posesję w miastach, albo gdy jej nabędą, jakiegokolwiek są dostojęstwa profesji i kunsztu, prawo miejskie przyjmować i pod nim zostawać będą obowiązani. Innym zaś szlachcie przyjmować [prawo] miejskie wolno będzie.
- 9-no Przyjęcie prawa miejskiego czynić się ma w następujący sposób; każdy przyjmujący [prawo] miejskie, stanąwszy przed magistratem obecnie lub przez plenipotentą, uczyni oświadczenie w słowach następujących: „Ja, NN, najjaśniejszemu królowi i Rzeczypospolitej wiernym będę, posłuszeństwo prawom i ustawom sejmowym za najściślejszy biorąc obowiązek, zwierzchność miasta N., w którym do obywatelstwa przyłączony jestem, podległym być chcę i obowiązki wszelkie zachowam, co wszystko zaręczam tak za siebie, jako i następców moich". Po dopełnionym takowym oświadczeniu ma być zapisany w księgę obywatelów miasta.
- 10-mo Miasta odmawiać nie powinny przyjęcia do obywatelstwa i w księgę miejską zapisywania wszystkich uczciwych cudzoziemców, tudzież rzemieślników, wszelkich ludzi wolnych i z prawa nikomu nie podległych chrześcijan, a to bez żadnej opłaty.
- 11-mo Tak z urodzenia szlachcie, jako i obywatelom stanu miejskiego tym, którzy potem do zaszczytu szlachectwa przypuszczeni zostaną, przyjęcie obywatelstwa miejskiego, w nim znajdowanie się, sprawowanie urzędów, prowadzenie wszelkiego handlu, utrzymywanie jakiegokolwiek rękodzieł, nic bynajmniej odtąd szkodzić ani uwłaczać nie będzie im samym ani ich następcom w tymże zaszczytzie szlachectwa i prerogatyw do niego przywiązanych.
- 12-mo Obieranie przez obywatelów miast własnego magistratu, mianowicie burmistrzów, wójtów i wszelkich urzędników, jako jest cechą wolności, tak przy tejże wolności miasta zostawują się. Niemniej będzie wolno tymże miastom czynić rozporządzenia co do

wewnętrznych porządków i skutecznienia dozierać, o czym Komisję Policji uwiadomić mają przez raporta.

13-mo Wszyscy zatem obywatele miasta, którzy są zapisani w księgę miejską, a mają dziedziczną posesję, mogą obierać i być obranymi do wszelkich urzędów miejskich większością zdań. Nikt jednak urzędu egzekucyjnego i funkcji ziemiańskiej z urzędem i funkcją plenipotentą miejskiego łączyć nie będzie mógł pod nieważnością obydwóch, ani w randze wojskowej w służbie aktualnej będący urzędnikiem miejskim być nie może.

Artykuł II.

O prerogatywach mieszczan

1-mo Prawo kardynalne *neminem captivabimus - nisi iure victum*⁵ na osoby w miastach osiadłe rozciągamy, wyjąwszy podstępnych bankrutów, kaucji dostatecznej za sobą u sądu nie stawiających i na gorącym uczynku złapanych,

2-do Miasta, w których oznaczone są sądy apelacyjne, przed każdym sejmem ordynaryjnym jednego plenipotentą większością głosów wybierać będą z obywatelów posesje dziedziczne w miastach mających, zdatnych do posługi publicznej, *crimine non notatos*⁶, pod procesem nie będących i urzędowaniem miejskim odbytych zaszczyconych, z wolnością wybierania tychże plenipotentów i z innych miast. Ci plenipotenci na dzień sejmu rozpoczynającego się do miasta sejmom przeznaczonego zjechać się mają i dzieło elekcji swojej marszałkowi sejmowemu oddadzą. Na sesjach prowincjonalnych wybierani będą z plenipotentów miast do Komisjów Policji, Skarbowej i Asesorii⁷, i na tychże sesjach wyznaczeni będą, którzy do której komisji i asesorii należeć mają. A lubo ci wszyscy podług oznaczenia w rzeczonych komisjach i asesorii zasiadać będą mogli, jednak nie więcej w Komisji Skarbowej i Policji jak po dwóch, a w Asesorii po trzech z każdej prowincji zasiadać będzie. Ci komisarze i asesorowie w tychże komisjach i asesorii w obiektach tyczących się miast i handlowych *vocem activam*⁸ mieć mają. Jeżeli na dalej który z tych plenipotentów, albo i wszyscy od miast, które obierać plenipotentów prawo mają, potwierdzeni zostaną, mogą na drugie lat dwie zostać; a dla tych komisarzów i asesorów pensje przy urządzaniu tabeli ekspensy postanowimy, dla takiej jednak liczby, jaka do zasiadania w komisjach i asesorii jest oznaczona.

3-tio Aby zaś opieka rządowa i dla wszystkich miast wymierzała w żądaniach ich sprawiedliwość przyzwoitą, dozwalamy miastom naszym przez asesorów, czyli komisarzów miejskich w asesoriach, Komisjach Skarbowych i Policji zasiadających, *desideria*⁹, miast w sejmie donosić; a ci gdy tego potrzeba będzie i gdy zechcą, będą u marszałka sejmowego o głos prosić, i ten im zabroniony być nie może, i ci tłumaczyć się będą zwyczajem dziś praktykowanym zabierania głosu przez delegowanych od komisjów.

4-to Po odbytej dwuletniej wysłudze publicznej wzwyż wyrażonych komisjach lub asesorii, ciż wybrani od miast plenipotenci na następnym sejmie zaraz nobilitowani być powinni bez opłaty dyplomu *nobilitatis*, jeżeli jeszcze szlachtą nie będą.

5-to Wolno odtąd jest i będzie każdemu mieszczaninowi dóbr ziemskich, jako i innej natury, dziedzicznym prawem nabywać, z zupełnym własności prawem posiadać i następcom swoim jako prawym dziedzicom one po sobie zostawiać, dobra sposobem sukcesji albo *iure potioritatis*¹⁰ posiadać, z których dóbr, lubo by byli mieszczanami, w sądzie dobrom przyzwoitym odpowiadać są obowiązani.

6-to Który z mieszczan kupi całkowitą wieś lub miasteczko prawem dziedzicznym, opłacające podatku dziesiątego grosza złotych 200 najmniej, na najpierwszym sejmie, jeżeli o to poda na piśmie prośbę swoją marszałkowi sejmowemu do Stanów, mocą terażniejszego prawa nobilitowany zostanie.

7-mo Prócz tego na każdym sejmie trzydzieści osób z mieszczan posesje dziedziczne w miastach mających do zaszczytu szlacheckiego przypuszczonych być ma; w czym najpierwszy wzgląd zachowany zostanie na dystyngujących się w wojsku, na zasiadających w komisjach porządkowych cywilno-wojskowych, na zakładających rękodzieła, na prowadzących handel z produktów krajowych, a w tym na rekomendacje posłów ziemskich i na rekomendacje miast.

8-vo W całym wojsku {prócz kawalerii narodowej) w każdym korpusie, regimencie i pułku dla obywatelów kondycji miejskiej będzie odtąd wolny wstęp do dosługiwania się rang oficerskich stopniami. A który dosłuży się rangi sztabkapitana lub kapitana chorągwi u piechoty, a rotmistrza w pułku, mocą terażniejszego prawa szlachcicem z potomkami swymi w wszelkich do niego przywiązanych prerogatywach zostanie; i my król diplomata nobilitatis¹¹ takowym, za okazaniem patentu, wydawać będziemy, od którego opłata stempla następować nie ma.

9-no Wolno będzie odtąd obywatelom kondycji miejskiej w kancelariach i palestrach wszelkich komisjów rządowych, dykasteriów trybunalskich¹² i innych mniejszych sądów znajdować się, patronizować¹³ i inne posługi czynić, i na stopnie w tychże kancelariach znajdujące się podług zasług i zdatności postępować; a który z tych dosłuży się stopnia regenta kancelarii w dykasteriach rządowych, na najpierwszym zarazem sejmie nobilitowanym być ma i takowe diploma nobilitatis bez opłaty my król wydawać będziemy.

10-mo W duchownym stanie osoby kondycji miejskiej będą mogły posiadać w kolegiatach prelatury i kanonie, w katedrach zaś kanonie doktoralne, także wszelkie beneficia saecularia et regularia¹⁴, wyłączając te fundusze, które szczególnie dla osób urodzenia szlacheckiego są poczynione.

11-mo Do komisjów porządkowych cywilno-wojskowych, województw, ziem i powiatów dozwala się obierać komisarzów z miast w obrębie komisjów leżących, po trzech do każdej komisji, bądź z urodzenia szlacheckiego, albo kondycji miejskiej, byle w mieście posesje dziedziczne mających.

12-mo A miasta nasze Gdańsk i Toruń, gdy mieć będą prośby swe do Stanów, przez sekretarza swego do łaski sejmowej one podawać będą, albo sami przez delegowanych, jeżeli zechcą, za danym od łaski głosem, który nie ma im być odmówiony.

13-mo Kara na zmyślających posesję¹⁵ będzie następująca: ktokolwiek za rewersem dałby komu ziemską dziedziczną posesję, tracić ją wieczyście będzie i sąd temu przyzna własność zarewersowanej posesji, kto dowiedzie rewersu. Nawet choćby ten sam, kto za rewersem ma posesję, dowiódł jej zarewersowania, jemu wieczyście przyznana będzie. A takie sprawy sąd ziemski praecisa appellatione¹⁶ sędzić będzie.

14-mo Wszelkie dawniejsze prawa i ustawy terażniejszemu prawu o miastach przeciwne uchylamy, a terażniejsze ustanowienie o miastach za prawo konstytucyjne stanowimy.

Artykuł III.

O sprawiedliwości dla mieszczan

1-mo Zostawując miasta przy właściwych sobie granicach miast jurysdykcjach, też miasta z przedmieściami spod innych wszystkich jurysdykcji, jakie są: trybunalskie, ziemiańskie, wojewodzińskie, starościńskie, zamkowe, prócz spraw nie dokończonych podkomisyjnych, do trybunałów odesłanych, wyjmujemy i wyłączamy. Jurysdykcja marszałkowska, jako tylko miasta rezydencjonalnego nas króla tycząca się, do opisów władzy tejsze jurysdykcji właściwej odsyłamy.

2-do Jurydyki świeckie i duchowne, tudzież drobne miasteczka w obrębie lokalnym gruntów początkowie miastom nadanych potworzone, jak są dotąd w posesji, co do samej tylko

sądowości i policji znosimy; owszem, też jurydyki pod jurysdykcje magistratów miejskich poddajemy, wszelkie zaś czynsze i dochody jakiegokolwiek natury dla właścicieli tychże gruntów jurydyk ostrzegamy.

3-tio Gdzie jednak miasta mają wsie dziedziczne ziemskie, w sprawach tychże wsiów w jurysdykcjach właściwych posesji odpowiadać mają.

4-to Wszyscy obywatele w mieście posesje mający i jakimkolwiek handlem, rzemiosłem bawiący się, jurysdykcji miejskiej ulegać mają i podatki równie znosić, nie uważając na jakiegokolwiek libertację.

5-to W każdym mieście magistrat obrany jurysdykcję sądową składać będzie. W tych magistratach wszelkiego rodzaju sprawy, jako in prima instantia¹⁷ sędzić się mają; sprawy nie przynoszące złotych trzysta lub w sprawie uczynkowej, w której trzy dni więzienia kara nastąpi, w tychże magistratach bez apelacji dopuszczenia kończone być mają ostatecznie. W większych zaś sprawach apelacja do sądów wyższych apelacyjnych dopuszczona być powinna.

6-to Na takowe sądy apelacyjne następujące miasta wyznaczamy, mianowicie w prowincji małopolskiej miasta: Kraków, Lublin, Łuck, Żytomierz, Winnica, Kamieniec Podolski, Drohiczyn; w prowincji wielkopolskiej miasta: Poznań, Kalisz, Gniezno, Łęczyca, Warszawa, Płock; w prowincji litewskiej miasta: Wilno, Grodno, Kowno, Nowogródek, Mińsk, Brześć Litewski, Pińsk. Do sądu apelacyjnego w Krakowie oznaczonego należeć będą miasta w województwie krakowskim, powiatach sandomierskim, wiślickim i checińskim leżące. Do sądu apelacyjnego w Lublinie oznaczonego należeć będą miasta w województwie lubelskim, ziemi stężyckiej, w powiatach radomskim, opoczyńskim i ziemi chełmskiej leżące. Do sądu apelacyjnego w Łucku oznaczonego należeć będą miasta województwa wołyńskiego i bełskiego. Do sądu apelacyjnego w Żytomierzu oznaczonego należeć będą miasta województwa kijowskiego. Do sądu apelacyjnego w Kamieńcu Podolskim oznaczonego należeć będą miasta województwa podolskiego. Do sądu apelacyjnego w Winnicy oznaczonego należeć będą miasta województwa braclawskiego. Do sądu apelacyjnego w Drohiczynie oznaczonego należeć będą miasta województwa podlaskiego. Do sądu apelacyjnego w Poznaniu oznaczonego należeć będą miasta województwa poznańskiego i ziemi wschowskiej. Do sądu apelacyjnego w Kaliszu oznaczonego należeć będą miasta województwa kaliskiego i powiatu konińskiego, a powiatu pyzdrowskiego miasta tej części, która jest z tej strony rzeki Warty, do Kalisza należeć mają. Do sądu apelacyjnego w Gnieźnie oznaczonego należeć będą miasta województwa gnieźnieńskiego, powiatu kejskiego [konińskiego], i powiatu pyzdrowskiego, ta część, która jest z tej strony Warty, od Gniezna. Do sądu apelacyjnego w Sieradzu oznaczonego należeć będą miasta województwa sieradzkiego, ziemi wieluńskiej. Do sądu apelacyjnego w Warszawie oznaczonego należeć będą miasta Księstwa Mazowieckiego i województwa rawskiego. Do sądu apelacyjnego w Łęczycy oznaczonego należeć będą miasta województwa łęczyckiego, brzeskiego, kujawskiego i inowrocławskiego. Do sądu apelacyjnego w Płocku oznaczonego należeć będą miasta województwa płockiego, ziemi zawskrzyńskiej i ziemi dobrzyńskiej. Do sądów apelacyjnych w miastach prowincji Wielkiego Księstwa Litewskiego oznaczonych, jako to: do sądu apelacyjnego w mieście Wilnie należeć będą miasta województwa wileńskiego, powiatów oszmiańskiego, lidzkiego, wiłkomirskiego, brasławskiego, województwa trockiego i powiatu trockiego. Do sądu apelacyjnego w mieście Grodnie należeć będą miasta powiatów grodzieńskiego, wołkowyskiego i mereckiego. Do sądu apelacyjnego w mieście Kownie należeć będą miasta Księstwa Żmudzkiego, powiatów kowieńskiego, preńskiego i upickiego. Do sądu apelacyjnego w mieście Nowogródka należeć będą miasta województwa nowogrodzkiego i powiatów słonimskiego i słuczowskiego. Do sądu apelacyjnego w mieście Brześciu Litewskim należeć będą miasta województwa brzeskiego litewskiego i powiatu kobryńskiego. Do sądu apelacyjnego w mieście Pińsku należeć będą miasta powiatów

pińskiego, pińsko-zarzecznego, mozyrskiego i rzeczyckiego. Do sądu apelacyjnego w mieście Mińsku należeć będą miasta województwa mińskiego, połockiego, witebskiego i powiatu orszańskiego.

7-mo W tych miastach apelacyjnych obierani będą co lat dwie po osób pięć z szlachty i nieszlachty mieszczan posesje mających, nawet osób magistratowych z miast tychże albo z miast innych tego wydziału, które do których sądów apelacyjnych są oznaczone; a te osoby wybrane składać będą sąd apelacyjny z tym warunkiem, iż osoby magistratowe i ławnicze, do sądu apelacyjnego wybrane, póki sprawować będą urząd apelacyjny, nie mają zasiadać i sędzić w sądach primae instantiae magistratów, z których są obrani.

8-vo Te sądy sędzić będą sprawy z apelacji magistratów, których walor przychodzi trzysta złotych lub kara trzy dni więzienia, a to ostatecznie bez dopuszczenia apelacji. We wszystkich zaś sprawach większego waloru niż o trzy tysiące złotych i kary już trzy tygodnie więzienia, apelację jak dotąd z magistratów primae instantiae nie już do sądów apelacyjnych miast, ale do sądów naszych zadwornych, tak w Koronie, jako w Wielkim Księstwie Litewskim, dopuszczoną mieć chcemy podług niniejszej ustawy.

9-no Spraw kryminalnych magistraty sędzić nie będą mogły, ale je dosyłać mają prosto do sądów apelacyjnych, które też sprawy kryminalne sędzić moc mają, z tym ostrzeżeniem, że na więzienie czasowe osądzony kryminalista ulegać egzekucji dekretu będzie. Gdy zaś na wieczne więzienie lub na śmierć zostanie osądzony, tenże sąd apelacyjny wywody obwiniające i dekret prześle sądowi asesorskiemu. Jeżeli sąd asesorski uzna dekret sądu apelacyjnego na więzienie wieczne lub śmierć winowajcę wskazujący za słuszny, dopiero ten dekret egzekwowany zostanie. Oraz przy sądach zadwornych sprawy o złe sprawowanie urzędów miejskich, jako też o dochody z miast posesorów i wszystkie inne prawami Rzeczypospolitej wyznaczone zachowujemy.

10-mo Miasta, że podlegać będą Komisji Policji w rzeczach wewnętrznego rządu i dochodów, ogólnych miejskich, ostrzegamy.

Deklaracja Stanów Zgromadzonych

Wszystkie prawa dawne i terażniejsze przeciwne niniejszej Konstytucji lub któremukolwiek jej artykułowi znosimy, a opisy szczególne do artykułów i każdej materii w niniejszej Konstytucji zamkniętych potrzebne, jako dokładniej wyszczególniające obowiązki i układ rządu, za część składającą też Konstytucje deklarujemy. Władzy wykonawczej zalecamy, aby Straż swe obowiązki natychmiast pod okiem sejmu rozpoczęła i ciągle utrzymywała. Bogu i Ojczyźnie uroczysto przysięgamy na posłuszeństwo, na obronę wszystkimi ludzkimi siłami tej całej Konstytucji i takową przysięgę za hasło rzetelnej miłości Ojczyzny dając, wykonanie onej nakazujemy natychmiast tu w Warszawie przez wszystkie komisje i jurysdykcje sądowe, niemniej przez wojsko tu przytomne, a w ciągu najdalej miesiąca od daty niniejszego prawa, za ordynansem komisji wojskowej, przez całe wojsko narodowe w państwach Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego konsystujące. Wyznaczenie nabożeństwa w jednym dniu po wszystkich w całym kraju kościołach, to jest dnia ósmego miesiąca maja roku bieżącego, na podziękowanie Bogu za zdarzoną chwilę pomyślną wydobycia Polski spod przemocy obcej i nieładu domowego, za przywrócenie rządu, który najskuteczniej wolność naszą prawdziwą i całość Polski zabezpieczyć może, za postawienie tym sposobem ojczyzny naszej na stopniu mogącym prawdziwą w oczach Europy zyskać jej konsyderację, przewielebnym biskupom zalecamy, naznaczając dzień świętego Stanisława biskupa męczennika, patrona Korony Polskiej, za uroczysty w roku, który my i potomkowie nasi obchodzić będziemy, za dzień poświęcony Najwyższej Opatrzności, po którym Ojczyzna śmiało i bezpiecznie po tylu nieszczęściach odetchnąć może. Chcemy oraz, aby duchowieństwo tak świeckie jako i zakonne w naukach chrześcijańskich, kto to prawowiernemu winno ludowi, nie przestawało zachęcać wszystkich do podobnych Bogu dziękczynień. Aby za potomne wieki tym silniej czuć mogły, iż dzieło tak pożądane, pomimo największe trudności i przeszkody, za pomocą najwyższego losami narodów Rzeczy do skutku przywodząc, nie utraciliśmy tej szczęśliwej dla ocalenia narodu pory, uchwalamy, aby na tę pamiątkę kościół *ex voto* wszystkich stanów był wystawiony i najwyższej Opatrzności poświęcony.

Uczyniwszy zadosyć radości powszechnej, dajemy pilne oko na ubezpieczenie tej Konstytucji, stanowiąc, iż ktobykolwiek śmiał być przeciwnym niniejszej Konstytucji lub targać się na jej zepsucie, albo wzruszał spokojność dobrego i szczęśliwym być zaczynając tego narodu przez zasiewanie nieufności, przewrotne tłumaczenie Konstytucji, a tym bardziej przez formowanie jakiegokolwiek w kraju rokoszu, czyli konfederacji onej przodkował lub jakowym sposobem do tego dokładał się, ten za nieprzyjaciela ojczyzny, za jej zdrajcę, za buntownika uznany, najsurowszymi karami natychmiast przez sąd sejmowy ukarany będzie. Dlaczego nakazujemy, aby sąd sejmowy w komplecie nieprzerwanym tu w Warszawie agitował się, sesje swoje od dnia do dnia limitował, wszystkich zaś doniesionych sobie przez dobrze osiadłego obywatela, delacje biorącego, w asystencji instygatorów Obojga Narodów o podnoszenie rokoszu lub namawianie do niego natychmiast sądził, o osobach wyrokowi swemu mających podlegać ubezpieczał się, do czego wojska narodowe za zniesieniem się sądu z władzą wykonawczą mają być gotowe i powolne.